

Orta Çağ İslam Dünyasında Ortaklık ve Kâr

Abraham L. Udovitch

Çeviri: İsmail Bektaş

ABRAHAM L. UDOVITCH

Abraham L. Udovitch, 1933 yılında Winnipeg, Kanada'da dünyaya geldi. Lisans öğrenimini Columbia Üniversitesi'nde tamamladı. 1959'da Yakın Doğu dilleri üzerine tezi ile yüksek lisansını ve 1965'te İslam hukuku ve ticari ortaklıklar üzerine tezi ile doktorasını Yale Üniversitesi'nde tamamladı. Brandeis ve Cornell Üniversiteleri'nde dersler verdikten sonra 1968'den itibaren kariyerine Princeton Üniversitesi'nde devam etti ve emekliliğine kadar görevini burada sürdürdü. 1973'ten 1977'ye ve 1980'den 1993/94'e kadar Yakın Doğu Araştırmaları bölüm başkanlığı görevini yürüttü.

1969'dan itibaren Türkiye-Amerikan Araştırma Enstitüsü yönetim kurulunda yer aldı. *Journal of Inter-Disciplinary History* ve *the International Journal of Middle East Studies* dergilerinde editör, *Studia Islamica* dergisinde ise editör yardımcılığı görevlerinde bulundu. 1978'den itibaren ise *Encyclopaedia of Islam*'da yönetim kurulu üyesi olarak yer aldı. Aynı zamanda Uluslararası Ortadoğu Barış Merkezi'nin yönetim kurulunda bulundu.

Orta Çağ ve Yakın Doğu iktisadi ve sosyal yaşamı üzerine çalışmalarında Robert Lopez, Joseph Schacht, Shlomo Dov Goitein ve Franz Rosenthal gibi isimlerle teşrikimesaide bulundu. Öne çıkan eserlerinden bazıları: *Partnership and Profit in Medieval Islam* (Princeton University Press, 1970), *The Middle East: Oil, Conflict and Hope* (Lexington, 1976), *The Islamic Middle East, 700-1900: Studies in Economic and Social History* (Princeton, 1981), *The Last Arab Jews: The Communities of Jerba, Tunisia* (Lucette Valensi ile birlikte, New York, 1984), *The Islamic World from Classical to Modern Times: Essays in Honor of Bernard Lewis* (Princeton, 1988)

İSMAİL BEKTAŞ

İsmail Bektaş, Balıkesir'in Dursunbey ilçesinde doğdu. İlk ve ortaokul öğrenimini Dursunbey'de tamamladı. 2010'da Beyoğlu Anadolu İmam Hatip Lisesi'nden, 2015'te Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Yüksek lisansını "Muhasebe Kayıtları Işığında 18. Yüzyılın İlk Yarısında Üsküdar Para Vakıfları" adlı teziyle Sakarya Üniversitesi İslam Ekonomisi ve Finansı bölümünde tamamladı. Hâlihazırda Sakarya Üniversitesi İslam Ekonomisi ve Finansı EABD'da doktorasına devam etmektedir. Aynı zamanda Ağustos 2015'ten bu yana Sakarya Üniversitesi İslam Ekonomisi ve Finansı Uygulama ve Araştırma Merkezi'nde araştırma görevlisi olarak görev yapmaktadır. Araştırma alanları İslam Ekonomisi ve Finansı, İslam İktisat Tarihi ve Muamelât Fıkhı'dır.

Babam Benjamin ve Annem Minnie Udovitch'e...

*Tu mich obn in dein kleyd fun graytkeit
un loz mich a grayten in weg.*

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	13
I. GİRİŞ.....	15
Ticaret Hukuku ve İktisat Tarihi.....	15
İslam Hukuku ve Uygulama.....	16
Kaynaklar.....	23
Hanefi Kaynaklar.....	26
Mâlikî Kaynaklar.....	27
Şâfiî Kaynaklar.....	27
II. MÜLKİYET ORTAKLIĞI (ŞERİKETÜ'L-MİLK).....	29
Oluşum Döneminde Mülkiyet Ortaklığı.....	30
Hanefi Mezhebi.....	30
Mâlikî Mezhebi.....	33
Mülkiyet Ortaklığı: Ahkâmı ve Uygulamaları.....	35
Şâfiî Ortaklık.....	40
III. HANEFİ MUFÂVAZA ORTAKLIĞI.....	51
Mufâvaza Kavramının Kökeni.....	54

<i>Mufâvaza</i> Ortaklığında Eşitlik.....	55
Kişilerin Eşitliği.....	55
Sermaye, Kâr ve Zarar Eşitliği.....	58
Sermaye Yapısı ve Ortak Sermayenin Oluşumu.....	61
Bakır Paralar –Fülûs.....	62
Altın ve Gümüş Paralar –Dinar ve Dirhem.....	65
Ortaklık Sermayesi Olarak Emek.....	73
Vasıfsız ve Sedarter Olmayan Emegın Dışlanması.....	81
Kredi (Vücûh) Ortaklığı.....	83
Akit.....	92
Akdiın Geçerliliği.....	102
<i>Mufâvazanın</i> İdaresi.....	102
<i>Mufâvaza</i> Ortaklığında <i>İbdâ'</i>	106
<i>Mufâvazada</i> Vedîa (Emanet) ve Rehin.....	109
<i>Mufâvazada</i> Ödünç.....	111
Alım (<i>Bey'</i>), Satım (<i>İştirâ</i>) ve <i>Mufâvaza</i> Ortaklarının Borçları.....	113
<i>Mufâvaza</i> Ortaklarının Giderleri.....	114
Üçüncü Taraflarla Yapılan Yatırımlar.....	117
<i>Mufâvazada</i> Köleler.....	118
Kefalet İlişkisinin Sınırları.....	119
Ortaklığın Sona Ermesi.....	121
IV. HANEFİ SINIRLI YATIRIM ORTAKLIĞI ('İNÂN)	123
<i>İnân</i> Kavramının Kökeni.....	124
Genel (<i>Âmm</i>) ve Özel (<i>Hâs</i>) <i>İnân</i> Ortaklıkları.....	126
<i>İnân</i> Ortaklığının Kuruluşu.....	129
Şahsi Statü.....	129
Sermayenin Yapısı.....	130
<i>İnân</i> Ortaklığının Hükmen Kurulması.....	132
<i>İnân</i> Ortaklığında Kâr ve Zarar Dağıtımını/Paylaşımını.....	132

Akit	134
<i>Înân</i> 'in İdaresi.....	137
<i>Înân</i> Ortaklığında Alım (<i>Bey'</i>) ve Satım (<i>İştirâ</i>).....	139
Masraflar.....	140
Seyahat Masrafları	141
<i>Înân</i> Ortaklarının İşlemleri	142
<i>Înân</i> 'ın Sona Ermesi	143
V. MÂLİKÎ ORTAKLIK	145
Kaynaklar	145
Terminoloji ve Sınıflandırma.....	146
Mâlikî <i>Mufâvaza</i> Ortaklığı.....	147
Mâlikî <i>Înân</i> Ortaklığı.....	148
Eşitlik/Dengeli Olma Prensibi (<i>Tekâfî</i>).....	149
<i>Mufâvaza</i> Ortaklığının Kuruluşu	153
Şahsi Statü	153
Yatırım	154
Yatırım – Para Ortaklığı	154
Yatırım – Mallarda Ortaklık.....	157
Yatırım – Kredi Ortaklığı.....	159
Yatırım – İş Ortaklığı.....	160
Ortaklığın İdaresi	163
Vedâ	164
Kullanım Ödünçleri (<i>Âriyet</i>).....	165
<i>Commenda</i>	166
Üçüncü Taraflar ile Ortaklık	166
Masraflar.....	167
Alım (<i>Bey'</i>), Satım (<i>İştirâ</i>) ve Borçlar	168
Köleler.....	169
Karşılıklı Yükümlülüğün İstisnaları	169
Ortaklığın Sona Ermesi.....	170

VI. COMMENDA (MUDÂREBE, KIRÂZ, MUKÂRAZA)	171
Kökene ve Erken Dönem Tarihi	171
Hukuki İşleyişin Değişmezliği.....	177
Sermaye Yapısı	177
Muhtelif Türde Paralar	178
Malların Sermaye Olarak Kabul Edilmemesi.....	181
Ticari Olmayan ve Endüstriyel <i>Commenda</i>	184
Nakit Para, Borçlar ve Teminatlar	187
Sermayedar Tarafından Paranın Devredilmesi	189
Kâr Paylaşımına İlişkin Hükümler.....	190
Akit	195
<i>Commendanın</i> İdaresi	201
Sınırlı ve Sınırsız Yetkili <i>Commenda</i>	202
Özel Kısıtlamalar/Tahditler	207
Alım (<i>Bey'</i>) ve Satım (<i>İştirâ</i>)	212
<i>Murâbaha</i>	215
<i>Commendanın</i> İşleyişinde Sermayedar ve Vekil.....	218
Çift Vekil.....	221
Dinlerarası <i>Commenda</i>	223
Masraflar.....	225
Ticari Olmayan Masraflar	229
Yerel ve Kısa Mesafeli <i>Commendada</i> Masraflar	229
Tartışmalı Masraflar	230
Ticari Muhasebe	232
Yükümlülüklerin Dağılımı	233
<i>İstidâne</i>	236
Geçersiz <i>Commenda</i>	238
Kâr Paylaşımı	239
<i>Commendanın</i> Sona Ermesi	241

VII. İSLAM HUKUKU: TEORİ VE UYGULAMA	243
KAVRAMLAR SÖZLÜĞÜ	255
KAYNAKÇA.....	257
İNDEKS.....	265

ÖNSÖZ

Bu kitabın 3. ve 7. bölümleri, kısmen revize edilmiş bir biçimde, *The Journal of the American Oriental Society* ve *the Journal of Social and Economic History of the Orient* dergilerinde makale olarak yayımlanmıştır ve G. E. von Grunebaum tarafından yayıma hazırlanan *Logic in Classical Islamic Culture* kitabına bir katkı mahiyetindedir.

Arapça kelimelerin transliterasyon yöntemi Library of Congress tarafından kullanılan ile yalnızca tek bir farkla tamamen uyumludur; o farklılık da “şemsî harfler” olarak ifade edilen harflerin okundukları gibi çevrilmiş olmasıdır.

Bu çalışmanın hazırlanması esnasında çok sayıda dostuma ve çalışma arkadaşşıma şükran borcum doğdu. Bilhassa bu kitabı okuyan ve kitabın her bir kısmı üzerine çok değerli önerilerde bulunan çalışma arkadaşları; Brown Üniversitesi'nden Prof. J. Neusner'e, Columbia Üniversitesi'nden Prof. Jeanette Wakin'e, Wayne State Üniversitesi'nden Prof. J. Lassner'e ve Princeton Üniversitesi'nden Jeanette Mirsky, Norman Itzkowitz ve L. Carl Brown'a şükranlarımı sunarım.

Son olarak da, Orta Çağ ve Yakın Doğu araştırmaları alanındaki hocalarımdan dördüne: Cömert ve etkileyici yorumlarından bu eserin oldukça faydalandığı, İslam hukuk anlayışına sunduğu büyük katkıların gelecekte konu ile ilgilenecek tüm öğrencileri kendisine borçlandırdığı merhum Prof. Joseph Schacht'a; beni Geniza araştırmalarının gizemine ve cazibesine celbeden, sonuçları müteakip sayfaların çoğuna yansıyan Prof. S. D. Goitein'e;

onunla çalışma ayrıcalığına mazhar olmuş herkese insani ilim adamlığının en hassas ve en tavizsiz geleneklerini aktarmayı sürdüren Prof. Franz Rosenthal'a ve işimdeki ve hayatımdaki rehberliği ve ilhamı bu kitabın sınırlarının çok daha ötesine uzanan Prof. Robert S. Lopez'e içten teşekkürlerimi ifade etmek istiyorum.

Princeton
Mart 1970